

Zomrel profesor Karol Fremal

Pavol Parenička

Univerzitný profesor PhDr. Karol Fremal, CSc., patril medzi významné a známe osobnosti súčasnej slovenskej historiografie realizovanej v posledných troch decéniách 20. a v prvej štvrtine 21. storočia. Vo svojej bohatej vedeckej, výskumnej, publikačnej i pedagogickej činnosti sa zameriaval na problematiku spojenú s politickými, ale aj hospodárskymi a kultúrnymi dejinami Slovenska počas existencie Československej republiky v rokoch 1918 až 1938. Na druhej strane sa s rovnakou bádateľskou i prednášateľskou intenzitou venoval aj ilegálnemu komunistickému, resp. ľavicovému a občianskemu odboju na Slovensku počas druhej svetovej vojny, zároveň sa komplexnejšie zaoberal Povstaním a jeho rozličnými aspektmi v období druhej svetovej vojny. Sčasti sa zaujímal o oslobodenie Slovenska v rokoch 1944 a 1945 i o časovo krátke prechodné obdobie po obnovení Československej republiky od skončenia druhej svetovej vojny roku 1945 do komunistického prevratu vo februári 1948. Spočiatku sa ako regionalista orientoval aj na širšie zameraný historický a vlastivedný výskum Stredoslovenského kraja, ktorým sa neskôr zaoberal iba príležitostne.¹ Viac sa v súvislosti s pedagogickou profesiou začal orientovať na zastúpenie regionálnych prvkov vo vyučovaní dejepisu² a tvorbu učebníc dejepisu.

Odborný nekrológ za Karolom Fremalom môžeme začať aj poeticky. Tam, kde zlaté lúče slnka vychádzajú, svietia, sadajú a strácajú sa za vrchy, v ktorých pramene a tečú zlatonosné potoky a na ich skalnatých úbočiach sa skrývali zlaté žily, tam ľudia od pravekých čias cez celý starovek a stredovek až po novovek ryžovali a dolovali najdrahší kov – zlato. Boli to Kelti, Germáni, Slovania, neskôr počas feudalizmu a kapitalizmu slovenskí starousadlíci a nemeckí, prevažne saskí kolonisti. A popritom budovali najmä v období vrcholného feudalizmu chýrne zlaté mesto, kde sa to zlato tavelo i razili sa z neho v svetoznámej mincovni zlaté dukáty, jednej z najtvrdších mien stredoveku zo stredu Slovenska aj Európy. Tie vrchy s horami sa plazia až po samotné mestské brány a samé historické mesto bolo so svojimi hradbami, kostolmi, klášťormi, domami a manufaktúrami ako v rozprávke obklopené nádhernou prírodnou scenériou. Kráčali ním dejiny, vyžarovalo slávnú históriu, banícku tradíciu aj intelektuálnu silu a bolo spojené s komorskými grófmi, baníkmi a mestskou inteligenciou, aj s veľkými osobnosťami, tiež z oblasti histórie a archívniectva. Stačí, hádam, spomenúť z novších časov baníckeho lekára, spisovateľa, vlastivedného pracovníka, matičiara Gustáva

¹ Karol Fremal sa ako autor štúdií podieľal na tvorbe historických a vlastivedných kolektívnych monografií a zborníkov regionálneho zamerania a obcí: Krajina Detvou volaná (1973), Stredoslovenský kraj (1983), Banská Bystrica (2000), Od mýta k Mýtu, Tajov a Jabříková (obe 2019), Donovaly (2003 a 2023).

² FREMAL, Karol – MATEJKIN, Stanislav a kol. *Regionálna história vo výučbe dejepisu. Zborník...* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 1996, 122 s.

Kazimíra Zechentera-Laskomerského či ďalšieho významného člena Matice slovenskej Pavla Križka, mestského archivára a historika, ktorý sa na matičnej pôde podieľal na profesionalizácii slovenskej historiografie. Alebo pripomenieme aj Križkovho nástupcu, penzionovaného rímskokatolíckeho farára a emeritného dekana Michala Matunáka, lebo o duchu a dejoch tohto mesta veľa vedel a mnoho popísal. Tie vrchy aj dukáty sa nazývajú kremnické, to zlaté mesto so zlatými generáciami ľudí sa volá Kremnica. A Kremnica je aj rodiskom profesora Karola Fremala. V spomienkach plných superlatívov, ako sa uvádza vyššie, o svojom rodnom meste s neskrývanou hrdosťou poznamenal: „*Už ako deti, moji rovesníci a ja, sme každý deň chodili okolo mestských hradieb, popri vežiach a baštách, každý deň aj stokrát sme videli dominantu mesta, mestský hrad, historické námestie, morový trojičný stĺp, často aj cez vyučovanie sme chodili do kremnického múzea, spoznávali sme vonkajšok alebo vnútrajšok kremnických kostolov, kláštora a iných stredovekých historických stavieb. A už vtedy sme vedeli, že mestské opevnenie je druhé po Bardejove najzachovanejšie na Slovensku, že Kremnický mestský hrad je vôbec najzachovanejším hradným komplexom na Slovensku, že Morový stĺp je najväčší a najkrajší v strednej Európe, že Kostol sv. Kataríny patrí k najkrajším pamiatkam gotickej architektúry na Slovensku a nakoniec, že Kremnická mincovňa bola a je najstarším výrobným podnikom na svete nepretržite pracujúcim od roku 1328 doteraz a že kremnické zlaté dukáty a florény boli jednou z najhodnotnejších a najvyhladávanějších mien v Európe...*“

Rok 1943 lemovali také udalosti, ako boli bitky pri Stalingrade či Kursku, s definitívnym prielomom v priebehu druhej svetovej vojny. A súčasne v tom čase doma v Slovenskej republike sa proti jej režimu v protifašistickom zápase za demokraciu zrodila ilegálna Slovenská národná rada a jej základný odbojový dokument Vianočná dohoda. Dôležitý letopočet 1943 (22. október) je aj rokom a dňom narodenia Karola Fremala. A len na skok od Kremnice cez Kremnické vrchy leží učupené Čremošné v Turci, a na dva skoky ďalej na Pohroní aj Banská Bystrica, kde sa v tomto čase pripravovali a odohrávali odbojové veci späť s Povstaním roku 1944. Akoby tieto dramatické vojnové a historické udalosti vstúpili spoločne s patinou stredovekého mesta do genetickej výbavy Karola Fremala, akoby ich nasával s materským mliekom.

Tieto svetodejné i slovenské dejinné míľniky odmala fascinovali Karola Fremala. Už v rokoch 1950 až 1958 na základnej a v rokoch 1958 až 1961 na Jedenásťročnej strednej škole v Kremnici, potom na bratislavskej univerzite, kde roku 1966 skončil vysokoškolské štúdiá, miloval vlastivedu a dejepis. Preto tento predmet absolvoval v aprobácii s ruským jazykom so zameraním na učiteľský smer na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Odmalička Fremala okrem histórie očarovala aj kremnická a vôbec slovenská príroda. Od chlapca sa rád túlal po horách, v lete pešo holdoval turistike, v zime ich brázdil na lyžiarskych bežkách.³ S láskou k horám sa spájala i jeho hubárska vášeň. A tieto Fremalove koníčky pretrvávali prakticky od detstva až do konca života.

³ FREMAL, Karol. *Zimný sen. Z dejín lyžovania v Banskej Bystrici a okolí do roku 1945*. Banská Bystrica : Klub lyžiarov, 1997, 100 s.

Učiteľstvo je fortieľ, krásne remeslo, najušľachtilejšie povolanie a poslanie. Karol Fremal pochádzal z učiteľskej rodiny (mimochodom manželkou mu bola stredoškolská učiteľka Mgr. Anna Fremalová, dejepisárka a metodička), hoci, pravda, jeho cesta za učiteľskú a vysokoškolskú katedru a na univerzitného profesora bola kľukatejšia ako u rodičov či ženy. V jeho prípade viedla cez prácu múzejníka a historika, keď v rokoch 1967 až 1970 pracoval v Múzeu Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici, kde sa natrvalo usadil. Od roku 1967 bol členom Slovenskej historickej spoločnosti pri Historickom ústave Slovenskej akadémie vied, pričom toto členstvo dokumentovalo, že to s vedou od mladosti myslí vážne.

V rokoch 1970 až 1975 pôsobil Karol Fremal ako učiteľ na strednej škole ekonomickej zahraničného obchodu. Následne sa vrátil k vedeckej práci a od 1. augusta 1975 sa stal členom Ústavu pre regionálny výskum (pôvodne pre regionálne dejiny) na Pedagogickej fakulte Banská Bystrica, kde sa orientoval predovšetkým na výskum regionálnej histórie. Roku 1982 obhájil na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave pod vedením Samuela Cambela kandidátsku dizertačnú prácu *Formovanie protifašistického národného frontu na strednom Slovensku 1938 – 1944*, za čo mu udelili vedecký titul kandidáta historických vied (CSc.) vo vednom odbore československé dejiny. Od roku 1986 spojil Karol Fremal svoje ďalšie profesijné osudy s Katedrou histórie Pedagogickej fakulty, roku 1990 transformovanej na Fakultu humanitných vied, neskôr Filozofickú fakultu Univerzity Mateja Bela, kde sa roku 2001 habilitoval prácou *Kapitoly z dejín protifašistického odboja na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*, ktorá vyšla aj knižne,⁴ a súčasne ho menovali za univerzitného profesora v odbore slovenské dejiny. Do dôchodku odišiel roku 2012.

Odboj a Povstanie boli dve hlavné tematické oblasti bádateľských, vedecko-pedagogických a publikačných záujmov profesora Fremala. O tejto problematike odbojovej a povstaleckej sú jeho vedecké monografie, štúdie uverejňované doma i v zahraničí, vysokoškolské a stredoškolské učebnice, metodické materiály, bibliografie, recenzie a príspevky aj preklady, popularizačné práce, ktorých Fremalova personálna bibliografia roku 2013 pri jeho sedemdesiatinách evidovala úctyhodných 156 jednotiek. Vo Výbere z diela sú tieto čísla konkretizované vrátane ohlasov: „Je autorom a spoluautorom stredoškolských učebníc dejepisu s celoštátnou platnosťou (14 vydaní v slovenskom a maďarskom jazyku, boli to prvé učebnice dejepisu pre stredné odborné školy po roku 1989), vysokoškolských učebných textov (4 vydania), vedeckých monografií a kapitol v monografiách (31), vedeckých štúdií publikovaných v zahraničí (10), vedeckých štúdií v domácich karentovaných periodikách (3), vedeckých štúdií v domácich recenzovaných vedeckých časopisoch a zborníkoch (172), metodických materiálov, bibliografií, publikovaných recenzií, odborných článkov, odborných a umeleckých prekladov, popularizačných publikácií. Zaznamenal vyše 600 citácií, ohlasov a recenzií na svoju činnosť a tvorbu, z toho 75 v zahraničí.“ A k tomu treba ešte pripočítať bohatú redaktorskú, zostavovateľskú,

⁴ FREMAL, Karol. *Kapitoly z dejín protifašistického odboja na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2000, 173 s.

expertízu a posudzovateľskú činnosť, články v novinách a časopisoch, muzeálne scenáre a výstavy, rozhlasové a televízne relácie, celkovo takmer 500 bibliografických záznamov. Rovnako pri jubilejnej príležitosti mu knižne vyšiel Výber z diela (2019).⁵ Z jeho vysokoškolských učebníc najväčší ohlas zaznamenali Dejiny Slovenska v rokoch 1914 – 1945 (1996),⁶ ktoré napísal spoločne s Pavlom Martuliakom a vyšli v troch vydaniach. Učebnice dejepisu pre stredné školy tiež vychádzali v opakovaných vydaniach a viaceré boli preložené do maďarského jazyka.

Monografické práce Karola Fremala odrážali jeho profesijné zaradenie a pôsobenie.⁷ V tomto smere dominovali najmä rozsiahle diela Pamätnica Pedagogickej fakulty Banská Bystrica. 1954 – 1979 (1979),⁸ Vyvrcholenie národnoslobodzovacieho boja proti fašizmu na strednom Slovensku v rokoch 1944 – 1945 (1989),⁹ Slovenskí sociálni demokrati 1938 – 1944 s podtitulom Sociálnodemokratická strana v odboji a SNP (2014).¹⁰

Aj vo vyššom veku ako emeritný profesor ostával mimoriadne plodným autorom historickej literatúry. Do jeho ostatného tvorivého obdobia patrí monografia Nekomunistický odboj na Slovensku v rokoch 1938 – 1944 (2021).¹¹ Jeho poslednou knižne vydanou prácou bola sumarizujúca monografia bibliografického charakteru Protifašistický odboj a Slovenské národné povstanie v slovenskej historiografii po roku 1989 (2024),¹² ktorú prezentoval na pôde Stredoslovenského múzea 26. novembra 2024 v historickom Thurzovom dome v Banskej Bystrici dva mesiace pred svojím skonom. V úvodnom slove v tomto diele na margo objektivizácie odbojovej a povstaleckej problematiky, o ktorú sa vždy zasadzoval, vážne a kriticky poznamenal: „*Výsledky protifašistického odboja a SNP si od roku 1948 privlastnila jedna politická strana, komunistická, prerobila si ho na svoj obraz, ťažila z neho politický a morálny kapitál skoro 45 rokov. Všetko okrem seba hodnotila v hnutí odporu negatívne alebo skresľovala a zamlčovala. Bolo potrebné a nevyhnutné po páde komunistickej totality nové hodnotenie doterajšej odbornej literatúry, objektívne zhodnotiť ilegálnu činnosť všetkých smerov a zložiek odboja, politické, vojenské a hospodárske prípravy SNP, jeho prvé dni, orgány, bojovú činnosť,*

⁵ FREMAL, Karol. *Výber z diela*. Banská Bystrica : Trian, 2019, 224 s.

⁶ FREMAL, Karol – MARTULIAK, Pavol. *Dejiny Slovenska v rokoch 1914 – 1945*. Banská Bystrica : Univerzita Matej Bela, 1996, 122 s.

⁷ Generálny katalóg Slovenskej národnej knižnice v Martine eviduje 56 samostatných knižných jednotiek, na ktorých Karol Fremal participoval ako autor alebo spoluautor (kolektívne monografie, zborníky, pamätnice).

⁸ FREMAL, Karol. *Pamätnica Pedagogickej fakulty Banská Bystrica. 1954 – 1979*. Martin : Osveta, 1979, 179 s.

⁹ FREMAL, Karol. *Vyvrcholenie národnoslobodzovacieho boja proti fašizmu na strednom Slovensku v rokoch 1944 – 1945*. Martin : Osveta, 1989, 341 s.

¹⁰ FREMAL, Karol. *Slovenskí sociálni demokrati 1938 – 1944. Sociálnodemokratická strana v odboji a SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2014, 200 s.

¹¹ FREMAL, Karol. *Nekomunistický odboj na Slovensku v rokoch 1938 – 1944*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2021, 199 s.

¹² FREMAL, Karol. *Protifašistický odboj a Slovenské národné povstanie v slovenskej historiografii po roku 1989*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2024, 215 s.

ozbrojené zložky, osobnosti, pomoc Sovietskeho zväzu a jeho vzťah k SNP, partizánsku vojnu v zime 1944/1945 a oslobodenie Slovenska.“

Profesora Karola Fremala treba vnímať aj ako člena banskobystrickej historiografickej školy, ktorej základy kladli a rozvíjali ju za garancie akademika Miloša Gosiorovského profesor Július Alberty, docenti Miloš Štilla, Andrej Golema, Vladimír Motoška a Valéria Chromeková, doktor Ján Stanislav, pokračovali v nej profesori Pavel Martuliak, Vojtech Korim, Vladimír Varinský a Dušan Škvarna.¹³ Osobitné priateľstvo a dlhoročná spolupráca ho viazala predovšetkým s generačným druhom Pavlom Martuliakom.¹⁴ V rámci vedecko-pedagogických aktivít sa profesor Karol Fremal podieľal na výchove stoviek učiteľov a stredoškolských profesorov dejepisu, ako aj viacerých vedeckých pracovníkov. Medzi nimi boli a sú Jaroslav Mazúrek, Stanislav Mičev, Pavol Parenička, Miroslav Kmeť, Peter Mičko, Marián Uhrín, Juraj Lepiš, Marek Syrný, Michal Schvarc, Jozef Jambrich, Peter Račko a iní odborníci na Slovenský štát, odboj a Povstanie. So svojimi kolegami a bývalými študentmi sa pravidelne na mesačnej báze „na haluškách“ stretával, pričom tieto priateľské stretnutia sa menili na prezentácie nových kníh, vedecké kolégia či kolokviá a diskusné fóra. Veruže sa na nich preberali ťažké a zložité témy, vzbudzujúce vášnivé diskusie a polemiky v celej historickej stredoslovenskej obci.

Každý historik má svoju profesionálnu česť, svoj názor, svoje výklady, závery a postoje, ktoré by mal interpretovať len na základe faktografie a objektívnej rekonštrukcie reality minulosti v kontextových a kauzálnych súvislostiach a determináciách. Aj vďaka rešpektovaniu týchto postulátov vyznieva profesor Karol Fremal ako rešpektovaný dejepisec a vysokoškolský učiteľ. No presne taký charakterový bol aj ako človek. Jeho ľudský a osobnostný profil obsahoval celý arzenál pozitívnych vlastností, predovšetkým išlo o česťnosť, otvorenosť, priamosť, priateľskosť, trpezlivosť, úprimnosť, zásadovosť, žičlivosť, ochotu vždy pomôcť a altruizmus, dôraz na odborný rozmer a erudovanosť, čo sa napokon premietalo a charakterizovalo popri osobnostnom profile i jeho bohatú vedecko-pedagogickú a publikačnú činnosť.

Karol Fremal sa stal nositeľom viacerých ocenení. Roku 1997 získal Cenu rektora Univerzity Mateja Bela za tvorbu učebníc dejepisu pre stredné odborné školy a učilištia. Roku 2008 a 2012 mu dvakrát udelili zlatú medailu Univerzity Mateja Bela – v prvom prípade za výskumnú, vedeckú, publikačnú a pedagogickú činnosť, v druhom za celoživotné dielo. Roku 2016 dostal Cenu primátora mesta Banská Bystrica. Profesor Karol Fremal bol nositeľom Ceny akademika Daniela Rapanta, ktorú mu udelil Historický odbor Matice slovenskej na rok 2016. Pri tejto vzácnej príležitosti pre TASR poznamenal: *„Je to pre mňa najvzácnejšie ocenenie, aké som kedy dostal, pretože hodnota ceny, ktorá nesie meno takej významnej osobnosti, akou bol a je Daniel Rapant, sa nedá vyčíslieť.“* Aj tento výrok dokazuje, že Rapantova cena sa dostala do správnych a povolaných rúk

¹³ FREMAL, Karol. *50 rokov Katedry histórie FHV UMB v Banskej Bystrici 1954 – 2004*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2004, 47 s.

¹⁴ ALBERTY, Július – FREMAL, Karol – SNOPOKOVÁ, Blanka. *Pavol Martuliak. Biobibliografický portrét*. Banská Bystrica : Belianum, 2014, 109 s.

historika, regionalistu a pedagóga, Kremničana a Banskobystričana, pochádzajúceho i žijúceho v kraji, kde boli zlatonosné potoky a vrchy plné zlatých žíl, zlatých miest a zlatých ľudí, kde sa písala, zapisovala i píše naša história. A profesor Karol Fremal sa stal jej dôležitou súčasťou a činil svoju historickú misiu s nebývalou intenzitou až do posledného dychu, keď ako osemdesiatjedenročný 26. februára 2025 zomrel v Banskej Bystrici, kde sa s ním rodina, priatelia, kolegovia, historická, pedagogická a kultúrna obec, žiaci i širšia verejnosť rozlúčili 4. marca 2025 v krematóriu v Kremničke.

Česť jeho pamiatke!

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Archívne pramene

Archív Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice (fond Karol Fremal: oznámenie o obhajobe kandidátskej dizertačnej práce a iné biografické a bibliografické dokumenty)

Literatúra

FREMAL, Karol. *Výberová personálna bibliografia*. Banská Bystrica : Duma, 2000, 51 s.

V turbulentnom tridsaťročí. Kapitoly z dejín Slovenska v rokoch 1918 – 1948. Venované 70. narodeninám prof. PhDr. Karola Fremala, CSc. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, 430 s.

doc. PaDr. Pavol Parenička, CSc.
Slovenský literárny ústav Maticе slovenskej
P. Mudroňa 1
036 01 Martin
pavol.parenicka@matica.sk